

Andrzej Sakowicz

Uniwersytet w Białymstoku

sakowicz@uwb.edu.pl

Zakres kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy przy rozpoznaniu skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego

The scope of the controls carried out by the Supreme Court to adjudicate on complaint against an appellate court judgment

Abstract: The amendments to the Code of Criminal Procedure that came into force after 15 April 2016, created an extraordinary new appeal measure – complaint against an appellate court judgment. It is described in Chapter 55a of the Code. The complaint against an appellate court judgment can be filed to the Supreme Court if the appellate court reversing the judgment of the court of first instance refers the case for re-examination. According to Article 539a § 1 of the Code, the complaint may be filed due to a violation of Article 437 or due to any one of the infringements listed in Article 439 § 1. The article analyses the legal construction of the regulation, the condition of its application and the scope of the controls carried out by the Supreme Court to adjudicate on complaint against the appellate court judgment. The author draws particular attention to the kind of negligence of the court of appeal which should be taken into account by the Supreme Court. Besides, the article shows discrepancies arising between decisions of the Supreme Court on the points of law which justified the setting aside of the judgment and the referral back.

Keywords: extraordinary appeal measures, complaint against appellate court, range of contesting, amendment to the criminal procedure law the Supreme Court

Słowa kluczowe: nadzwyczajny środek zaskarżenia, skarga na wyrok sądu odwoławczego, zakres zaskarżenia, nowelizacja postępowania karnego, Sąd Najwyższy

1. Wprowadzenie

Z dniem 16 kwietnia 2016 r.¹ weszła w życie kolejna nowelizacja przepisów Kodeksu postępowania karnego, której zakres i istota dokonanych zmian cofnęła proces karny w Polsce do stanu prawnego sprzed 1 lipca 2015 r. W ustawie tej zadekretowano odejście od kontradiktoryjności postępowania sądowego na rzecz inkwizycyjnego wyjaśniania faktów sprawy w toku postępowania sądowego, a w konsekwencji nieprawidłowe rozłożenie ciężaru odpowiedzialności za wynik procesu; zbędne angażowanie sędziów w czynności, które z powodzeniem mogą być dokonywane przez czynnik niesądowy; fasadowość wielu czynności, które nie służą zapewnieniu gwarancji procesowych uczestników postępowania, lecz skutkują wydłużeniem procedowania; czy wreszcie wzmocniono systemowo pozycję oskarżyciela publicznego, co potwierdza holistyczne spojrzenie na przepisy Kodeksu postępowania karnego oraz ustawy – Prawo o prokuraturze.

Przyjęte ustawą z dnia 11 marca 2016 r. rozwiązania normatywne budzą liczne wątpliwości, zarówno co do ich racjonalności, aksjologii jak też poszanowania standardów - konstytucyjnego oraz strasburskiego - w zakresie ochrony praw jednostki. Co więcej, stanowią one przykład tworzenia prawa opartego na modelu paternalistycznym, modelu, w którym prawo jest wykorzystywane jako instrument sprawowania władzy politycznej, służąc elitom politycznym do realizacji własnych interesów i celów, przy jednoczesnym respektowaniu prawa i wolności jednostki w takim zakresie, w jakim odpowiada to celom władzy politycznej. W modelu tym procedury prawodawcze nie zapewniają faktycznego wpływu obywateli i ich organizacji na treść tworzonych norm prawnych, ponieważ – tak jak w decyzyzjonizmie C. Schmitta – wola suwerena jest najwyższym prawem, które nie wymaga uzasadnienia. Model paternalistyczny jest zaprzeczeniem modelu legalistycznego, bazującego na uzgadnianiu normy prawnej w warunkach demokracji przedstawicielskiej. W efekcie, norma prawna jest wynikiem nie tylko różnorodnych kompromisów zawieranych w procesie jej powstawania, ale także analiz, konsultacji, opinii i ekspertyz². Wiadomym jest, że sprzyjają one rozważnemu podejmowaniu decyzji, eliminacji partykularnych interesów oraz przeciwdziałają aktom politycznej instrumentalizacji prawa. Tylko tak bowiem ustanowiona norma prawna może być uznana za normę optymalną w demokratycznym państwie prawnym³.

1 Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 427).

2 Zob. szerzej E. Kustra, Polityczne problemy tworzenia prawa, Toruń 1994, s. 27 i n.; A. Bierć określa ten sposób procesu prawotwórczego mianem „dochodzenia do porozumienia w sprawie aktu prawnego”, por. A. Bierć, Proceduralne aspekty tworzenia dobrego prawa, (w:) Legislacja w praktyce, A. Bierć (red.), Warszawa 2002, s. 82.

3 Por. E. Kustra, Polityczne problemy tworzenia prawa..., *op. cit.*, s. 27 i n.; A. Sakowicz, Kilka uwag o współzależnościach prawa karnego materialnego i prawa karnego procesowego w związku z no-

Całościowa analiza zmian wprowadzonych nowelą z dnia 15 kwietnia 2016 r. znacząco wykracza poza ramy niniejszego opracowania i siłą rzeczy musi zostać pominięta. Dlatego też uwaga zostanie skupiona na nowej instytucji wprowadzonej do kodeksu postępowania karnego w postaci skargi na wyrok sądu odwoławczego uchylającego i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania (przepisy art. 539a-539f kpk.). Instytucja ta nie była znana polskiemu procesowi karnemu. Głównym motywem, jaki przyświecał ustawodawcy, było zabezpieczenie nowego apelacyjno – reformatoryjnego modelu postępowania odwoławczego. Wynika to wyraźnie z uzasadnienia projektu ustawy (Sejm VIII kadencji, Druk sejmowy nr 207 z dnia 27 stycznia 2016 r., s. 11), w którym – odwołując się do funkcjonującego na gruncie postępowania cywilnego zażalenia do Sądu Najwyższego na kasatoryjne orzeczenie sądu odwoławczego – wskazano, że „rozwiązanie takie jest przydatne przede wszystkim ze względu na praktyczne korzyści z niego wynikające, polegające m.in. na eliminowaniu bezzasadnych uchyleń wyroków, co bez wątpienia wpływa na przyspieszenie postępowania. Spełnia ono również funkcję prewencyjną, powstrzymując sądy odwoławcze przed pochopną kasatoryjnością orzekania. Z tego względu projektodawca przewidział wprowadzenie w kpk. nowego rozdziału 55a, zawierającego regulację nadzwyczajnego środka zaskarżenia w postaci skargi na wyrok sądu odwoławczego. Skarga ta wnoszona by była do Sądu Najwyższego, co sprzyjałoby jednolitości orzecznictwa w tej mierze (...) jej istota polega na przeciwdziałaniu bezpodstawnemu przedłużaniu się postępowania karnego poprzez naruszenie przez sąd odwoławczy unormowania art. 437 § 2 kpk. i uchylenie wyroku przy braku zaistnienia ku temu przesłanek. Spełnia ona zatem również funkcję prewencyjną i zabezpieczającą prawidłowy bieg postępowania”. W założeniu więc skarga ma oddziaływać w płaszczyźnie psychologicznej na sędziów odwoławczych, którzy nie byłiby prze-

welą z dnia 11 marca 2016 r., (w:): A. Lach (red.), *Postępowanie karne po nowelizacji z dnia 11 marca 2016 roku*, Warszawa 2017, s. 69-128. Na to, że prawodawca nie może w sposób dowolny kształtować treści obowiązujących norm, traktując je jako instrument do osiągnięcia coraz to innych celów, które sobie arbitralnie wyznacza, wskazuje orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Stwierdza się w nim, iż „pewność prawa oznacza nie tyle stabilność przepisów prawa (...) co możliwość przewidywania działań organów państwa i związanych z nimi zachowań obywateli. Przewidywalność działań państwa gwarantuje zaufanie do ustawodawcy i do stanowionego przez niego prawa” (por. orzeczenie TK z dnia 2 marca 1993 r. (K. 9/92), OTK 1993, cz. I, poz. 6). Trybunał Konstytucyjny wskazywał także na niezbędny dla zapewnienia bezpieczeństwa prawnego jednostki, obowiązek lojalnego postępowania państwa wobec jednostki – „...zasada zaufania w stosunkach między obywatelem a państwem przejawia się m.in. w takim stanowieniu i stosowaniu prawa, by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane pod rządami obowiązującego prawa i wszelkie związane z nimi następstwa będą także i później uznane przez porządek prawny (orzeczenie TK z dnia 24 maja 1994 r. (K. 1/94), OTK 1994, nr 1, poz. 10).

konani do nowego, bardziej apelacyjnego modelu kontroli odwoławczej⁴, jak również ma realizować funkcję stymulacyjną, skłaniającą organy procesowe do dbałości o prawidłowość podejmowanych decyzji przez sądy odwoławcze⁵.

Mimo krótkiego okresu obowiązywania przepisów dotyczących skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego pojawiło się szereg wątpliwości w zakresie stosowania nowego środka zaskarżenia. Zasadniczo wiążą się one z problematyką charakteru instytucji skargi, zakresem temporalnego jej stosowania, podstawami i granicami skargi na wyrok sądu odwoławczego, a także zakresem kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy w trybie skargi na wyrok uchylający sądu odwoławczego. Mnogość problemów badawczych sprawia, że dalsza analiza zostanie skupiona na ostatnich ze wskazanych zagadnień. Łatwo można dostrzec, że zakres kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy w trybie skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego stanowi jedną z kluczowych kwestii związanych z nową instytucją procesową.

2. Zakres kontroli dokonywanej w trybie postępowania skargowego

Podstawy wniesienia skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego zostały ujęte w art. 539a § 3 kpk. Z treści tego przepisu wynika, że skarga ta może zostać wniesiona wyłącznie z dwóch powodów, tj. z powodu naruszenia art. 437 kpk. lub w razie zaistnienia uchybień określonych w art. 439 § 1 kpk.⁶ Przywołanie całej treści art. 437 kpk. budzi jednak wątpliwości. Sugeruje, że uwzględnienie rzeczony skargi może mieć miejsce nie tylko w sytuacji, gdy sąd odwoławczy naruszył art. 437 § 2 kpk., lecz także, gdy wyrok kasatoryjny jest wątpliwy, ponieważ brak było wady uzasadniającej konieczność korekty orzeczenia pierwszoinstancyjnego. Trafnie wskazuje się jednak w literaturze, że przepis art. 437 § 1 kpk. określa jedynie paletę rozstrzygnięć pozostających w gestii sądu odwoławczego, zaś szczegółowe przesłanki ich wydania należy rekonstruować w oparciu o inne regulacje. Na przykład, gdy sąd odwoławczy zamiast utrzymać zaskarżony wyrok uchyla go, należy mówić o naruszeniu przepisu określającego merytoryczne przesłanki zmiany lub uchYLENIA zaskarżonego orzeczenia, np.

4 Por. J. Zagrodnik, *Metodyka pracy obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych i karnych skarbowych*, Warszawa 2016, s. 438; D. Gil, *Skarga na wyrok sądu odwoławczego jako nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia w procesie karnym*, *Ius et Administratio* 2016, nr 3, s. 84; P. Czarnecki, *Skarga na wyrok sądu odwoławczego. (Non)sens nowego rozdziału 55a kodeksu postępowania karnego?*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2016, nr 2, s. 85.

5 Por. M. Fingas, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16*, *Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa* 2017, nr 1, s. 103-104.

6 W orzecznictwie trafnie wskazano, że skarga na wyrok o charakterze kasatoryjnym oparta na podstawach niewymienionych w art. 539a § 3 kpk. jest niedopuszczalna i w związku z tym prezes sądu odwoławczego (przewodniczący wydziału, upoważniony sędzia) powinien odmówić jej przyjęcia. Jeśli tak się nie stanie, Sąd Najwyższy zobligowany jest taką wadliwie przyjętą skargę pozostawić bez rozpoznania (art. 539f kpk. w zw. z art. 530 § 2 in fine kpk. i art. 531 § 1 kpk.), zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2018 r., II KS 1/18, *OSNKW* 2018, nr 5, poz. 38.

art. 438 kpk. W takiej sytuacji skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego nie będzie mogła zostać oparta na podstawie art. 437 § 1 kpk., ponieważ w rzeczywistości chodziłoby o naruszenie przez sąd odwoławczy normy wyrażonej w art. 438 kpk.⁷ Konsekwencją takiego stanowiska jest teza, że zakres kontroli skargowej powinien zostać ograniczony do ustalenia, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienia mogły stanowić podstawę do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania w pierwszej instancji. Sąd Najwyższy nie jest uprawniony np. do ponownej oceny przeprowadzonych dowodów, samodzielnej oceny, czy zachowanie oskarżonego wyczerpuje znamiona czynu zabronionego⁸. Również poza kompetencją Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego jest badanie, czy sąd odwoławczy trafnie odczytał zarzuty i prawidłowo zdiagnozował uchybienia podniesione w apelacji oraz czy zarzuty podniesione w apelacji są trafne. Rzeczą Sądu Najwyższego jest w tym zakresie tylko ocena, czy zidentyfikowane przez sąd odwoławczy uchybienia rzeczywiście powodują konieczność powtórzenia przewodu sądowego, z czym wiąże się potrzeba przeprowadzenia na nowo wszystkich dowodów⁹. Pogląd ten znajduje oparcie w literaturze¹⁰, w której dostrzega się również

7 Trafnie na to wskazuje S. Steinborn, Skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego na tle systemu środków zaskarżenia w polskim procesie karnym (w:) T. Grzegorzczak, R. Olszewski (red.), *Verba volant, scripta manent*. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015-2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Warszawa 2017, s. 425.

8 Tak trafnie postanowienie SN z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16, Lex nr 2204960. Również w literaturze podkreśla się, że postępowanie w trybie skargi na wyrok sądu odwoławczego nie służy do dublowania przeprowadzonej już w sprawie kontroli odwoławczej, por. M. Warchoła, (w:) A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1239, ani też prowadzić do badania sprawy co do jej *meritum*. Zob. szerzej A. Lach, Skarga na wyrok sądu odwoławczego, (w:) A. Lach (red.), *Postępowanie karne po nowelizacji z dnia 11 marca 2016 roku*, Warszawa 2017, s. 275; S. Steinborn, Skarga na wyrok..., s. 424-425; J. Zagrodnik, Instytucja skargi na wyrok sądu odwoławczego (rozdział 55a kpk.) – zarys problematyki (w:) *Verba volant..., op. cit.*, s. 524-525; P. Czarnecki, Skarga na wyrok..., *op. cit.*, s. 99.

9 Postanowienie SN z dnia 9 grudnia 2016, V KS 4/16, Lex nr 2165595.

10 Por. S. Steinborn, Skarga na wyrok kasatoryjny ..., *op. cit.*, s. 425. Również P. Czarnecki wskazuje, że „po wniesieniu skargi Sąd Najwyższy powinien skontrolować jedynie to, czy sąd odwoławczy zasadnie uchylił wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania lub też czy wyrok nie jest obciążony uchybieniem z art. 439 kpk. Kontrola prawidłowości wyroku z perspektywy zarzutów podniesionych w skardze powinna mieć charakter formalny, a zatem bez wkraczania w kompetencje do rozpoznawania sprawy i kontroli ustaleń faktycznych zamieszczonych w wyroku będących podstawą wniesienia skargi. Skarga z rozdziału 55a Kodeksu postępowania karnego w żadnym wypadku nie jest takim środkiem prawnym, który służy kontroli materialnoprawnej podstawy wyroku o uchyleniu wyroku pierwszej instancji i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania, ani też nie służy ocenie prawidłowości zastosowania przez sąd drugiej instancji przepisów prawa procesowego innych niż wymienione w art. 437 § 2 kpk. i art. 439 kpk. Sąd Najwyższy powinien kontrolować w omawianym trybie, czy sąd odwoławczy zbyt pochopnie nie podjął decyzji o uchyleniu orzeczenia i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania, zamiast wydać orzeczenie reformatoryjne lub też umorzyć postępowanie sądowe. Sąd Najwyższy powinien ustalić,

niezasadność odwołania się do całego przepisu art. 437 kpk., gdy w rzeczywistości chodzi o art. 437 § 2 zdanie drugie kpk.¹¹. Uznać zatem należy, że rozpoznanie skargi ogranicza się do zbadania, czy zachodzi tzw. bezwzględna przyczyna odwoławcza z art. 439 § 1 kpk., albo czy sąd odwoławczy uchylił wyrok mimo braku formalnych przeszkód określonych w art. 454 kpk. do wydania wyroku zmieniającego oraz, czy jest konieczne przeprowadzenie w całości przewodu sądowego (art. 437 § 2 *in fine* kpk.)¹².

W świetle powyższych uwag trzeba zauważyć, że w postępowaniu skargowym kognicja Sądu Najwyższego obejmuje dwa układy. Po pierwsze, badanie przesłanek od strony pozytywnej, tj. zastosowania art. 437 § 2 zd. 2 kpk. i rzeczywistego istnienia podstaw do uchylenia rozstrzygnięcia pierwszoinstancyjnego, nie zaś naruszenia art. 437 kpk. poprzez brak takiego rozstrzygnięcia, pomimo istnienia podstaw do jej wydania¹³. Kontrola taka może jedynie mieć miejsce wówczas, gdy dochodzi do wydania kasatoryjnego orzeczenia, pomimo niezastnienia ku temu podstaw. Po drugie, wniesienie skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego jest możliwe w przypadku zaistnienia uchybień określonych w art. 439 § 1 kpk.¹⁴. Podstawa ta odnosi się do uchybienia, którym dotknięty jest bezpośrednio wyrok sądu odwoławczego, zaś kontrola w trybie skargi dotyczy samego wyroku kasatoryjnego a nie przyczyn jego wydania. Może ona skutkować eliminacją wyroku kasatoryjnego sądu odwoławczego i otwarciem drogi do ponownego rozpoznania sprawy przez sąd odwoławczy bez konieczności ponownego rozpoznania sprawy w pierwszej instancji¹⁵. Trzeba w tym miejscu zauważyć, że tylko pozornie przepis art. 539a § 3 kpk. dwukrotnie wymienia art. 439 § 1 kpk. jako powód wniesienia skargi¹⁶. Otóż, w ramach art. 437 § 2 zd. 2 kpk. uchybienia określone w art. 439 § 1 kpk. odnoszą się bezpośrednio do wyroku sądu pierwszej instancji. Nastąpi ono w sytuacji, gdy dojdzie do błędnego stwierdzenia

czy istniały okoliczności, które usprawiedliwiały wydanie orzeczenia w takim kształcie, skoro regułą jest orzekanie reformatoryjne”. Zob. P. Czarnecki, Skarga na wyrok sądu..., *op. cit.*, s. 99.

- 11 Zob. D. Świecki, (w:) D. Świecki (red.): Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2016, Warszawa 2016, s. 590.
- 12 Tak postanowienie SN z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16, Lex nr 2204960.
- 13 Por. K. Wróblewski, A.M. Tęcza-Paciorek, Skarga na wyrok sądu odwoławczego, Pal. 2017, nr 9, s. 34.
- 14 Mimo że w przepisie art. 539a § 1 wskazany został „cały” art. 439 § 1 kpk., to jednak w kontekście jego umiejscowienia nie chodzi tu o wszystkie wymienione w nim uchybienia. Bezprzedmiotowe są uchybienia określone w art. 439 § 1 pkt 8 i 9 kpk., gdyż z powodu ich zaistnienia sąd odwoławczy uchyła zaskarżone orzeczenie i umarza postępowanie.
- 15 Na ten pozytywny aspekt skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego zwraca uwagę S. Steinborn, Skarga na wyrok..., *op. cit.*, s. 425.
- 16 Podobna myśl została wyrażona w jednym z orzeczeń Sądu Najwyższego. Wskazano w nim, że skarga z powodu naruszenia art. 437 kpk. związana jest ściśle z wyrokiem sądu pierwszej instancji i może kwestionować podstawy jego uchylenia zawarte w § 2 tego przepisu, przy czym skarga z powodu uchybień określonych w art. 439 § 1 kpk. może dotyczyć także wyroku sądu odwoławczego. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2017 r., II KS 4/17, Lex nr 2427153.

przez sąd odwoławczy, że wyrok sądu pierwszej instancji dotknięty jest uchybieniem o charakterze bezwzględnej przyczyny odwoławczej, a w konsekwencji zastosuje art. 437 § 2 zd. 2 kpk. jako podstawę wydania kasatoryjnego wyroku. W tej sytuacji Sąd Najwyższy, dokonując oceny zasadności skargi, będzie zobowiązany ustalić, czy wyrok sądu pierwszej instancji nie jest dotknięty jednym z uchybień określonych w art. 439 § 1 kpk.¹⁷ Gdy zaś sąd odwoławczy samodzielnie dopuści się naruszenia art. 439 § 1 kpk., wówczas przepis ten będzie stanowił samodzielną podstawę wniesienia skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego oraz podstawę uchylenia tego orzeczenia, zaś analiza najwyższej instancji sądowej ograniczać się będzie jedynie do prawidłowości wydania orzeczenia kasatoryjnego przez sąd odwoławczy. W tej sytuacji uchylenie wyroku kasatoryjnego z uwagi na uchybienie określone w art. 439 § 1 kpk. nie musi łączyć się ze stwierdzeniem jednoczesnego naruszenia art. 437 § 2 kpk. Istnienie wskazanej odmienności nie rzutuje na zakres kontroli skargowej. W obu układach procesowych kontrola wskazanych uchybień należących do kategorii bezwzględnych przyczyn odwoławczych z art. 439 § 1 kpk. nie będzie dotyczyła kwestii merytorycznego rozpoznania sprawy.

W przepisach regulujących postępowanie skargowe brak jest bezpośredniego uregulowania zakresu kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy po wniesieniu skargi na wyrok sądu odwoławczego (rozdział 55a). Zakres kontroli skargowej wynika z odesłania do odpowiedniego stosowania art. 536 kpk. (art. 539f kpk.). W konsekwencji Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów, a w zakresie szerszym – tylko w wypadkach określonych w art. 435 kpk. i art. 439 kpk. „Odpowiednie” stosowanie art. 536 kpk. pozwala na pominięcie art. 455 kpk., jako że treść tego przepisu wskazuje na bezprzedmiotowość zawartej w nim regulacji w postępowaniu skargowym. Przyjąć należy, że Sąd Najwyższy rozpoznając skargę na wyrok sądu odwoławczego jest związany podniesionymi w skardze zarzutami. Poza wskazanymi powyżej wyjątkami, Sąd Najwyższy nie może wyjść poza granice sformułowanych zarzutów. Po upływie terminu do wniesienia skargi nie jest dopuszczalne podnoszenie dalszych zarzutów, rozszerzenie ich lub zmiana. Brak jest również podstawy do odpowiedniego stosowania w postępowaniu skargowym art. 440 kpk., który nie tylko pozwoliłby na wyjście poza granice skargi, lecz także prowadziłby do merytorycznej oceny prawidłowości rozpoznania sprawy.

3. Rozbieżności w wykładni przepisu art. 539a § 3 kpk. w orzecznictwie Sądu Najwyższego

Zakres i charakter kontroli skargowej orzeczeń sądów odwoławczych dokonywanej przez Sąd Najwyższy doprowadziły do rozbieżności orzeczniczych. Sprawa-

17 Tak też S. Steinborn, Skarga na wyrok ..., *op. cit.*, s. 425-526.

dzają się one do pytania o zakres przeprowadzania kontroli w trybie skargi na wyrok sądu odwoławczego, a dokładnie czy ma ona postać jedynie formalną, ograniczając się do zbadania tego, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienie daje podstawę do wydania orzeczenia kasatoryjnego, czy też przybiera ona charakter merytoryczny, pozwalając Sądowi Najwyższemu na zbadanie nie tylko tego, czy zdiagnozowane w postępowaniu odwoławczym uchybienie dawało podstawę do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, ale także czy stwierdzone naruszenie w ogóle miało miejsce.

W świetle pierwszego stanowiska Sąd Najwyższy nie jest uprawniony do badania, czy zarzuty podniesione w apelacji są trafne i czy uchybienia zdiagnozowane przez sąd odwoławczy rzeczywiście wystąpiły, lecz tylko do zbadania, czy wobec stwierdzenia tych uchybień konieczne było uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji. Pogląd ten wypowiedziano w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2017 r., III KS 1/17, w kontekście zarzutu skargi, w którym wskazano art. 437 § 2 kpk. w zw. z art. 433 § 1 kpk. jako naruszenie polegające na objęciu kontrolą odwoławczą wyroku sądu pierwszej instancji w szerszym zakresie niż to wynika z podniesionych zarzutów. Sąd Najwyższy w świetle tak postawionego zarzutu stwierdził, że „powody skargi są ściśle określone w art. 539a § 3 kpk., nie ma wśród nich naruszenia art. 433 § 1 kpk.”. Nadto, Sąd Najwyższy dodał, że „Wprawdzie w zarzucie tym podano również art. 437 § 2 kpk. jako naruszony, ale taki zabieg nie mógł poszerzyć ustawowych granic skargi”. Konkludując swoją wypowiedź, Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 5 kwietnia 2017 r. (III KS 1/17) wskazał, że nie jest uprawniony do sprawdzenia, czy uchybienia stwierdzone przez sąd odwoławczy rzeczywiście miały miejsce¹⁸.

Analogiczne stanowisko przedstawił Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 9 grudnia 2016 r., IV KS 4/16¹⁹. W uzasadnieniu tego judykatu podkreślono, że „skarga

18 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2017 r., III KS 1/17, niepublikowane. W literaturze zbieżne stanowisko wyrazili K. Wróblewski i A.M. Tęcza-Paciorek twierdząc, że Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów, a w zakresie szerszym – tylko w wypadkach określonych w art. 435 i 439 kpk. (art. 536 kpk.). Formułując takie stanowisko wskazani autorzy podnoszą, że: „Przedmiotem kontroli w przypadku komentowanej skargi jest jedynie wyrok sądu odwoławczego, a zakres rozpoznania sprawy ogranicza się do oceny zasadności przyjęcia przesłanek wydania orzeczenia kasatoryjnego, a więc oceny, czy istniała formalna, procesowa podstawa do uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji. Poza zakresem kontroli pozostaje prawidłowość oceny prawnej sądu *ad quem* co do meritum sprawy. Ponieważ przedmiotem rozpoznania jest wyłącznie wyrok kasatoryjny, kognicja Sądu Najwyższego obejmuje badanie przesłanek od strony pozytywnej, tj. zastosowania art. 437 § 2 zd. 2 kpk. i rzeczywistego istnienia podstaw do uchylenia rozstrzygnięcia pierwszoinstancyjnego, nie zaś naruszenia art. 437 kpk. poprzez brak takiej decyzji, pomimo istnienia podstaw do jej wydania”, por. K. Wróblewski, A.M. Tęcza-Paciorek, Skarga na wyrok sądu..., *op. cit.*, s. 34. Podobnie też S. Steinborn, Skarga na wyrok..., *op. cit.*, s. 425 oraz P. Czarnecki, Skarga na wyrok..., *op. cit.*, s. 99.

19 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2016 r., III KS 4/16, Lex nr 216559.

na wyrok zasadniczo nie uprawnia strony do żądania sprawdzenia przez Sąd Najwyższy, czy uchybienia te rzeczywiście wystąpiły, lecz do zbadania, czy wobec ich stwierdzenia konieczne było uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji”. Wskazano tam ponadto, że „poza kompetencją Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę złożoną na podstawie art. 539a kpk. jest badanie z urzędu, czy sąd odwoławczy trafnie odczytał zarzuty i prawidłowo zdiagnozował uchybienia podniesione w apelacji, zanim uchylił wyrok w celu przeprowadzenia przewodu w całości. Rzeczą Sądu Najwyższego jest w tym zakresie tylko ocena, czy zidentyfikowane przez sąd odwoławczy uchybienia rzeczywiście powodują konieczność powtórzenia przewodu sądowego, z czym wiąże się potrzeba przeprowadzenia na nowo wszystkich dowodów”. Pogląd ten Sąd Najwyższy odniósł do stanowiska sądu odwoławczego co do stwierdzonych przez ten sąd wątpliwości w przedmiocie popełnienia czynu zabronionego, w szczególności co do nieumyślnego naruszenia zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym oraz wypełnienia przez oskarżonego znamion czynu z art. 177 § 1 kk., podczas gdy zgromadzone dowody mogą wskazywać nie tylko na umyślne naruszenie tych zasad, ale na wyczerpanie przez oskarżonego znamion także czynu z art. 178 § 1 kk., a nawet czynu z art. 157 § 1 kk.

Dalej, w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2016 r. (IV KS 4/16) podkreślono, że w skardze na wyrok sądu odwoławczego podniesiono jedynie zarzut naruszenia art. 437 § 2 kpk., który okazał się oczywiście bezzasadny, ponieważ sąd ten jasno wyłożył, dlaczego wyrok sądu pierwszej instancji co do istoty nie mógł się ostać. Sąd Najwyższy zaznaczył, że sąd odwoławczy przekonująco wykazał, iż realna była możliwość wydania wyroku skazującego, a zatem, że istniał powód uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji wynikający z art. 454 § 1 kpk. Jak dostrzegł Sąd Najwyższy, taka ocena sądu odwoławczego, poprzedzona rozpoznaniem zarzutów apelacji na niekorzyść i stwierdzeniem uchybień w niej podniesionych, pozostaje także poza możliwością jej kwestionowania w skardze złożonej na podstawie art. 539a kpk. Dlatego też „wykluczone jest skuteczne żądanie przez skarżącego, aby Sąd Najwyższy: ponownie, samodzielnie ocenił, czy zachodzą przesłanki do warunkowego umorzenia postępowania, doszedł do odmiennych wniosków i z tego powodu uchylił zaskarżony wyrok”²⁰.

Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 marca 2017 r. (V KS 1/17)²¹ mocą którego uchylił zaskarżony skargą wyrok sądu odwoławczego, po uprzednim uznaniu, że nie zachodziła potrzeba przeprowadzenia na nowo przewodu sądowego w sprawie o wyrok łączny. Sąd Najwyższy wskazał, że analiza zaskarżonego rozpoznawaną skargą wyroku sądu odwoławczego nie wykazała powodu rozstrzygnięcia kasatoryjnego. Na marginesie uwag krytycznych pod adresem zaskarżonego wyroku kasatoryjnego Sąd Najwyższy stwierdził, że „rozstrzygający w przedmiocie

20 *Ibidem*.

21 Por. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 2017 r., V KS 1/17, niepublikowane.

skargi z art. 539a § 3 kpk. nie ma kompetencji do badania merytorycznej słuszności stanowiska sądu odwoławczego w rozpoznawanej w sprawie kwestii wyroku łącznego”.

Wreszcie, zbieżny pogląd został wskazany w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16, w którym stwierdza się, że wykluczone jest skuteczne żądanie przez skargę, aby Sąd Najwyższy ponownie, samodzielnie ocenił, czy zachowanie oskarżonego wyczerpuje znamiona czynu zabronionego, doszedł do odmiennych wniosków i z tego powodu uchylił zaskarżony wyrok. Rozpoznanie skargi – jak zauważył dalej Sąd Najwyższy – ogranicza się zatem do zbadania, czy zachodzi tzw. bezwzględna przyczyna odwoławcza z art. 439 § 1 kpk., albo czy sąd odwoławczy uchylił wyrok mimo braku formalnych przeszkód określonych w art. 454 kpk. do wydania wyroku zmieniającego oraz, czy jest konieczne przeprowadzenie w całości przewodu sądowego (art. 437 § 2 in fine kpk.). Bezprzedmiotowa jest zatem wszelka argumentacja zmierzająca do wykazania, że wyrok sądu odwoławczego był wadliwy w sferze ustaleń faktycznych i oceny dowodów²².

Drugi pogląd wyraża się w tym, że Sąd Najwyższy, rozpoznając skargę na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego w trybie przepisów rozdziału 55a kpk., „uprawniony jest do analizy uchybień stanowiących obrazę przepisów postępowania innych niż wskazane w art. 539a § 3 kpk., o ile doprowadziłyby one do naruszenia art. 437 § 2 kpk., w zakresie zawartych w tym przepisie podstaw uchylenia kontrolowanego w trybie instancyjnym wyroku sądu pierwszej instancji z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania, a w szczególności podstawy w postaci konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu w całości”. Taki pogląd został sformułowany przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 lipca 2017 r., V KS 7/17²³. W realiach tej sprawy prokurator sformułował zarzut zwerbalizowany w skardze, iż doszło do naruszenia art. 437 § 2 kpk. poprzez uwzględnienie przez sąd odwoławczy zarzutu obrazę art. 41 kpk. podniesionego w apelacji obrońcy oskarżonego i uznanie, że ze względu na stronniczość zewnętrzną jednego z sędziów orzekających w pierwszej instancji (dokładnie sędziego referenta), zachodzi konieczność powtórzenia na nowo całego przewodu sądowego. Sąd Najwyższy, poza przytoczonym na wstępie stwierdzeniem, przystąpił do oceny, czy postępowanie przed sądem pierwszej instancji dotknięte było obrazą art. 41 kpk., skoro to uchybienie aktualizowało podstawę do wydania przez sąd odwoławczy wyroku kasatoryjnego. Po przedstawieniu istoty instytucji *iudex suspectus* oraz analizie stanu faktycznego, Sąd Najwyższy nie podzielił „konkluzji sądu apelacyjnego o stronniczości zewnętrznej przewodniczącego składu orzekającego w sądzie pierwszej instancji, a tym samym o naruszeniu przez ten Sąd art. 41 kpk.” W konsekwencji Sąd Najwyższy przyjął, że sąd odwoławczy, uchylając wyrok sądu pierwszej

22 Por. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16, Lex nr 2204960; zob. też uwagi polemiczne M. Fingasa, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 2017, nr 1, s. 105 i n.

23 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 2017 r., V KS 7/17, niepublikowane.

instancji i przekazując mu sprawę do ponownego rozpoznania, naruszył art. 437 § 2 kpk., co spowodowało konieczność uchylenia zaskarżonego skargą orzeczenia sądu odwoławczego.

Podobna wykładnia przepisu art. 539a § 3 kpk. została przyjęta przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 września 2017 r., III KS 6/17²⁴. Odwołano się w nim do wypowiedzi Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 2017 r. (V KS 7/17), zgodnie z którą, w postępowaniu skargowym dopuszczalne jest badanie uchybień stanowiących obrazę przepisów postępowania innych niż wskazane w art. 539a § 3 kpk., o ile doprowadziłyby one do naruszenia art. 437 § 2 kpk., w zakresie zawartych w tym przepisie podstaw uchylenia kontrolowanego w trybie instancyjnym wyroku sądu pierwszej instancji z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania, a w szczególności podstawy w postaci konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu w całości.

W postępowaniu tym skarga na wyrok sądu odwoławczego została wniesiona przez obrońcę oskarżonego, który zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie art. 439 § 1 pkt 9 kpk. w zw. z art. 17 § 1 pkt 9 kpk. w zw. z art. 113 § 1 kks., polegające na wadliwym przyjęciu, że w stanie faktycznym sprawy nie zachodziła przeszkoda formalna w postaci braku skargi uprawnionego oskarżyciela. W ocenie skarżącego doprowadziło to do nieprawidłowego wydania wyroku sądu odwoławczego uchylającego wyrok umarzający postępowanie przez sąd pierwszej instancji oraz przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania temu sądowi, pomimo braku skargi uprawnionego oskarżyciela. Uwzględniając wniesioną skargę, Sąd Najwyższy stwierdził, że „nie czyni tego w kontekście wykazania uchybienia o randze bezwzględnej przyczyny odwoławczej dotyczącej wyroku sądu okręgowego, lecz naruszenia art. 437 § 2 kpk., wynikającego z przyjęcia konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu w całości w oparciu o błędną wykładnię przepisów regulujących uprawnienie organów procesowych do wnoszenia aktu oskarżenia”. Do takiej konkluzji Sąd Najwyższy doszedł odczytując zarzut „przez pryzmat całości argumentacji skarżącego”. W dalszej części rozważań Sąd Najwyższy wykazał, iż błędny jest pogląd sądu odwoławczego co do możliwości samodzielnego wniesienia aktu oskarżenia przez finansowy organ prowadzący postępowanie przygotowawcze w zakresie spraw wszczętych przed dniem 1 lipca 2015 r.

4. Uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2018 r. (I KZP 13/17) jako próba rozstrzygnięcia rozbieżności co do zakresu kontroli skargowej

Rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego dotyczącym przeprowadzania kontroli w trybie skargi na wyrok sądu odwoławczego doprowadziły do sformułowania przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego wniosku o rozstrzygnięcie przez

24 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2017 r., III KS 6/17, niepublikowany.

skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego istniejącej w tym zakresie rozbieżności w wykładni prawa. Konsekwencją wniosku stała się uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2018 r. (I KZP 13/17), w której stwierdzono, że zakres kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy po wniesieniu skargi na wyrok sądu odwoławczego, o którym mowa w art. 539a § 1 kpk., ogranicza się do zbadania, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienie daje podstawę do wydania orzeczenia kasatoryjnego²⁵. Uzasadniając przywołaną tezę, w uzasadnieniu uchwały wskazano, że zawarte w przepisie art. 437 § 2 zd. 2 kpk. podstawy uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania mają zróżnicowaną postać i dlatego też w różny sposób oddziałują na postępowanie odwoławcze. Wszak bowiem zgodnie z art. 437 § 2 zd. 2 kpk. uchylenie orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania może nastąpić wyłącznie w wypadkach wskazanych w art. 439 § 1 kpk., art. 454 kpk. lub jeśli jest konieczne przeprowadzenie na nowo przewodu w całości. W konsekwencji ich procesowe „właściwości” w postępowaniu odwoławczym muszą zostać uwzględnione przy badaniu skargi na wyrok sądu odwoławczego, a zatem rzutują na sposób przeprowadzenia kontroli skargowej.

Zdaniem Sądu Najwyższego, w przypadku postawienia w skardze zarzutu naruszenia art. 437 § 2 zd. 2 kpk. w związku z art. 439 § 1 kpk. kontrola skargowa wymaga dokonania oceny, czy rzeczywiście zaistniało uchybienie o charakterze bezwzględnej przyczyny odwoławczej, a nie tylko tego, czy zostało ono wskazane jako podstawa uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Oznacza to badanie w sposób pośredni prawidłowości wyroku sądu pierwszej instancji²⁶. Uchybienia wymienione w art. 439 § 1 kpk. mogą zostać stwierdzone przez sąd odwoławczy z urzędu, jak i na skutek zarzutu odwoławczego (art. 433 § 1 kpk.). W tym drugim przypadku kontrola w trybie skargi naruszenia art. 437 § 2 zd. 2 kpk. w związku z art. 439 § 1 kpk. ze swej istoty dotyczyć będzie zasadności uwzględnienia zarzutu apelacji. Nie jest to jednak kontrola merytorycznego rozpoznania sprawy, tylko badanie, czy wyrok sądu pierwszej instancji dotknięty jest uchybieniem określonym w art. 439 § 1 kpk.²⁷. Trzeba również pamiętać, że kontrola odwoławcza uchybień należących do kategorii bezwzględnych przyczyn odwoławczych z art. 439 § 1 kpk. nie dotyczy kwestii merytorycznego rozpoznania sprawy. W tym zakresie kontrola skargowa dotyczy samego wyroku uchylającego a nie przyczyn jego wydania. Ogranicza się zatem do zbadania, czy uchybienia określone w art. 439 § 1 kpk. rzeczywiście zaistniały.

W uchwale SN z dnia 25 stycznia 2018 r. dostrzeżono, że inny zakres ma kontrola skargowa w przypadku pozostałych podstaw uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, o których mowa w art. 437 § 2 zd. 2 kpk. I tak,

25 OSNKW 2018, nr 3, poz. 23.

26 Por. S. Steinborn, Skarga na wyrok..., *op. cit.*, s. 425.

27 Uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2018 r., KZP 13/17, OSNKW 2018, nr 3, poz. 23.

w wypadku reguły *ne peius* z art. 454 § 1 kpk., kontrola skargowa obejmuje „ocenę prawidłowości zastosowania tego przepisu pod kątem spełnienia warunku, że sąd odwoławczy «nie może skazać oskarżonego». Wymaga to wykazania przez ten sąd, że gdyby nie stwierdzone uchybienie, to mógłby zapisać wyrok skazujący, ale jego wydanie nie jest dopuszczalne w instancji odwoławczej z uwagi na zakaz takiego orzekania. Dopiero wówczas zaskarżony wyrok podlega uchyleniu, a sprawa zostaje przekazana sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Podobnie w przypadku reguły *ne peius* z art. 454 § 3 kpk. niezbędne jest wykazanie, że występują okoliczności mogące uzasadniać wymierzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności”. Sformułowanie to nie jest klarowne, zwłaszcza w przypadku fragmentu mówiącego „gdyby nie stwierdzone uchybienie, to mógłby zapisać wyrok skazujący”. Lektura uzasadnienia uchwały nie daje odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu wskazana podstawa kasatoryjna będzie ustalana przez Sąd Najwyższy w trybie postępowania skargowego. Kwestia ta sprowadza się do pytania, czy przesłanka uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania mu sprawy do ponownego rozpoznania wystąpi, gdy sąd odwoławczy stwierdzi naruszenie związane z postępowaniem dowodowym, które pozwala uznać wyrok uniewinniający, umarzający lub warunkowo umarzający postępowanie za wadliwy, co tylko otworzy możliwość wydania wyroku skazującego, czy może wyrok kasatoryjny powinien zostać wydany dopiero po usunięciu przez sąd odwoławczy tego naruszenia poprzez uzupełnienie postępowania dowodowego i konieczności wydania wyroku skazującego. Przychylając się do drugiego stanowiska, trzeba stwierdzić, że nieusunięcie przez sąd odwoławczy mankamentów postępowania dowodowego nie daje pełnego obrazu pozwalającego co najmniej uprawdopodobnić konieczność zmiany wyroku uniewinniającego na skazujący. Dopiero po stwierdzeniu, że uzupełniony i oceniony przez sąd odwoławczy materiał dowodowy prowadzi do ustalenia sprawstwa i winy oskarżonego, mogłaby się pojawić przeszkoda z art. 454 § 1 kpk., co zmuszałoby do wydania rozstrzygnięcia kasatoryjnego. W ocenie Sądu Najwyższego, błędem było antycypowanie przez sąd odwoławczy pojawiania się przeszkody w postaci reguły *ne peius* i uznanie, że wobec zamkniętej drogi do zmiany wyroku na skazujący, uzupełnianie postępowania dowodowego na rozprawie odwoławczej było nieracjonalne. Rzecz bowiem w tym, że dopiero po uzupełnieniu materiału dowodowego, jego ocenie i ustaleniu stanu faktycznego, sąd odwoławczy może dojść do przekonania nie tylko co do możliwości ustalenia sprawy, lecz także w zakresie innego niż wyrok skazujący rozstrzygnięcia reformatoryjnego, np. umorzenia lub warunkowego umorzenia postępowania²⁸.

Przy rozpoznawaniu skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego *ne peius* z art. 454 § 1 kpk., kontrola Sądu Najwyższego powinna sprowadzać się do ustalenia, czy w warunkach konkretnej sprawy zachodzi potrzeba wydania wyroku skazującego.

28 Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2017 r., IV KS 2/17, OSNKW 2018, nr 5, poz. 35; wyroku z dnia 10 sierpnia 2017 r., III KS 5/17, Lex nr 2340594.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano, że „sąd odwoławczy winien więc przeprowadzić wnikliwą analizę i ocenę materiału dowodowego pod tym kątem i jeżeli uzna, że orzeczenie sądu pierwszej instancji było trafne, winien wyrok ten utrzymać w mocy. W sytuacji natomiast, jeżeli sąd odwoławczy uzna, że w świetle przeprowadzonej oceny dowodów zajdzie realna możliwość wydania wyroku skazującego, czyli wystąpi przesłanka wynikająca z art. 454 § 1 kpk., dopiero wówczas konieczne będzie uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania”²⁹. Również w wyroku z dnia 5 września 2017 r., II KS 2/17 zauważono, że: „Wydanie wyroku kasatoryjnego nie jest oczywiście w takiej sytuacji wykluczone, ale może to nastąpić jedynie wówczas, gdy ocena dowodów przeprowadzona przez sąd odwoławczy doprowadzi do wniosku, że w świetle wszystkich dowodów zajdzie potrzeba rozważenia wydania wyroku skazującego, do czego ze względu na zakaz określony w art. 454 § 1 kpk. sąd drugiej instancji nie jest uprawniony”³⁰. Podobne głosy można spotkać w doktrynie procesu karnego³¹, aczkolwiek występują stanowiska odmienne³².

Odnosząc się do możliwości uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania w związku z koniecznością przeprowadzenia na nowo przewodu

29 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2017 r., IV KS 2/17, OSNKW 2018, nr 5, poz. 3.

30 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 2017 r., II KS 2/17, Lex nr 2382409. Podobnie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2017 r., III KS 7/17, Lex nr 2390685 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2017 r., V KS 11/17, Lex nr 2408346.

31 Na przykład P. Rogoziński wskazuje, że stwierdzenie zaistnienia zakazu z art. 454 § 1 kpk. może mieć miejsce zarówno w sytuacji, gdy sąd odwoławczy przeprowadził postępowanie dowodowe, jak też bez jego przeprowadzenia, ponieważ w obu przypadkach sąd odwoławczy może powziąć przekonanie o zaistnieniu wskazanych w art. 454 § 1 lub 3 kpk. przyczyn uchylenia wyroku. P. Rogoziński, Zakres postępowania dowodowego na rozprawie apelacyjnej a stwierdzenie konieczności przeprowadzenia na nowo w całości przewodu sądowego przez sąd pierwszej instancji (art. 437 § 2 kpk.), (w:) S. Steinborn (red.), Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań, Warszawa 2016, s. 317 i 322. W. Kociubiński, Własne ustalenia faktyczne sądu odwoławczego i ich wpływ na treść rozstrzygnięcia w postępowaniu odwoławczym, PS 2003, nr 7-8, s. 145-146. Niejednoznaczne stanowisko werbalizuje D. Świecki. Raz stwierdza, że „rysująca się możliwość uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania nie stanowi wystarczającej okoliczności do oddalenia wniosku dowodowego strony na podstawie art. 452 § 2 kpk. Zawarty w tym przepisie zwrot „z przyczyn określonych w art. 437 § 2 zdanie drugie” wymaga ich rzeczywistego zaistnienia, a nie tylko potencjalnej możliwości wystąpienia” (por. D. Świecki, Konstrukcja apelacji jako środka odwoławczego w procesie karnym, Warszawa 2018, s. 272). Innym razem podnosi, że w kontekście art. 452 § 2 kpk. reguły *ne peius* uniemożliwiają orzekanie merytoryczne w instancji odwoławczej, „co może przemawiać za niecelowością przeprowadzenia dowodu przez sąd odwoławczy”, dodając jednak, iż nie będzie podstaw do oddalenia wniosku dowodowego, jeżeli od wnioskowanego dowodu zależy ocena zasadności apelacji (por. D. Świecki, (w:) D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2017, s. 308-309.

32 K. Woźniewski, Oddalenie wniosku dowodowego przez sąd odwoławczy na podstawie art. 452 § 2 kpk. (w:) T. Grzegorzczak, R. Olszewski (red.), *Verba volant...*, op. cit., s. 505.

w całości, Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 25 stycznia 2018 r. stwierdził, że „w postępowaniu skargowym wymagane jest dokonanie oceny, czy rzeczywiście taka potrzeba zachodzi. Kontrola skargowa powinna zatem dotyczyć tego, czy z powodu stwierdzonych przez sąd odwoławczy uchybień, o których mowa w art. 438 kpk., pierwszoinstancyjny przewód sądowy powinien zostać powtórzony”. Wypowiedź ta wymaga rozwinięcia. Sąd Najwyższy, chcąc dokonać oceny zasadności skargi, a więc prawidłowości uchylenia zaskarżonego orzeczenia, będzie musiał ustalić nie tylko zakres podstawy uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania z powodu konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu w całości (art. 539a § 3 w zw. z art. 437 § 2 zd. 2 *in fine* kpk.), lecz także, czy powołanie się na nią w realiach konkretnej sprawy było konieczne. Sprawa jest oczywista, gdy całe postępowanie przed sądem pierwszej instancji wymaga powtórzenia wszystkich czynności, przeprowadzonych uprzednio w ramach przewodu sądowego. Z pewnością taka sytuacja będzie miała miejsce, gdy całość dowodów została nieprawidłowo przeprowadzona lub oceniona. Taka sytuacja nie wystąpi, gdy w ocenie sądu odwoławczego konieczność np. ponownego przesłuchania biegłych i ewentualnie powołania kolejnych biegłych³³. Uzupełnienie bowiem zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego leży w gestii sądu rozpoznającego środek odwoławczy, który samodzielnie powinien ten materiał uzupełnić i dokonać jego oceny. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się także, że konieczność ponownej oceny przeprowadzonych dowodów nie mieści się w kręgu podstaw wyroku kasatoryjnego np. gdy sąd odwoławczy zasadnie wskaże, jakich to kardynalnych uchybień art. 7 kpk. dopuścił się sąd *meriti*³⁴.

Z kolei oddalenie skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego powinno nastąpić, gdy Sąd Najwyższy będzie przekonany, że doszło do naruszenia przepisów procesowych odnoszących się do prawidłowego przebiegu rozprawy, co wymaga powtórzenia przewodu w całości, np. istniała podstawa wyłączenia sędziego z art. 41 § 1 kpk. albo nie dochowano gwarancji procesowych odnoszących się do udziału stron i ich przedstawicieli procesowych na tym etapie rozprawy głównej, np. rozpoznano sprawę pod nieobecność oskarżonego, który nie został prawidłowo zawiadomiony o terminie rozprawy³⁵. Konieczność przeprowadzenia przewodu w całości będzie miała miejsce, w wypadku rozpoznania sprawy bez przeprowadzenia rozprawy na podstawie art. 335 § 1 lub 2 kpk. oraz art. 338a kpk. albo na rozprawie, ale w ramach dobrowolnego poddania się karze (art. 387 kpk.), gdy doszło do naruszenia reguł trybu konsensualnego, co może spowodować konieczność rozpoznania sprawy na zasadach ogólnych. Słusznie wskazuje się w literaturze, że w przypadku

33 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2017 r., V KS 11/17, Lex nr 2408346.

34 Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2016 r., IV KS 5/16, Lex nr 2165596.

35 Por. M. Fingas, Glosa do postanowienia..., *op. cit.*, s. 107; tegoż, Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym, Warszawa 2016, s. 207-208; P. Rogoziński, Zakres postępowania dowodowego..., *op. cit.*, s. 315.

orzekania bez rozprawy chodzi nie tyle o przeprowadzenie na nowo przewodu w całości, ile o brak postępowania dowodowego, gdyż na posiedzeniu nie ma przewodu sądowego³⁶.

W tym miejscu można dodać, że użyte w art. 437 § 2 zd. 2 kpk. sformułowanie „w całości” odnosi się do przewodu sądowego, nie zaś do zakresu rozpoznania sprawy.³⁷ Stąd też, jeżeli uchybienie nie rzutuje na całość przewodu sądowego, a tylko na jego część odnoszoną do przedmiotu procesu, to nie ma podstaw do uchylenia wyroku. W konsekwencji, w przypadku nieujawnienia na rozprawie okoliczności dotyczących wymiaru kary nie ma podstaw do uchylenia wyroku w zakresie dotyczącym orzeczenia o karze i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. W takiej sytuacji, choć uchylenie wyroku nastąpiłoby „w całości” co do kary, to w odniesieniu do przewodu nie jest spełniony wymóg jego powtórzenia „w całości”, czyli co do wszystkich ujawnionych okoliczności (np. co do winy)³⁸.

Podsumowując powyższe uwagi w zakresie dwóch podstaw orzekania kasatoryjnego trzeba wskazać, że kontrola skargowa wiąże się ze stwierdzeniem uchybienia o charakterze względnej przyczyny odwoławczej z art. 438 kpk. Bez takiej kontroli nie będzie możliwa ocena, czy sąd odwoławczy w sposób prawidłowy zastosował wskazaną podstawę uchylenia wyroku. Pośrednio zatem kontrola w trybie skargi obejmuje swoim zakresem także inne przepisy niż wymienione w art. 539a § 3 kpk., których naruszenie, zdaniem sądu odwoławczego, uzasadnia wydanie wyroku kasatoryjnego. Przyjmując takie stanowisko, Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 25 stycznia 2018 r. podniósł, iż kontrola skargowa podstaw uchylenia wyroku związanych z uchybieniami określonymi w art. 438 kpk. nie może jednak prowadzić do badania zasadności ich stwierdzenia przez sąd odwoławczy, a powinna ograniczyć się tylko do kwestii, czy z tego powodu dopuszczalne jest wydanie orzeczenia kasatoryjnego. W przeciwnym wypadku musiałaby ona obejmować także kontrolę rozpoznania sprawy co do istoty³⁹, która w trybie skargowym nie jest możliwa. Na przeszkodzie takiej możliwości stoją wyniki wykładni językowej i systemowej przepisów o skardze⁴⁰. Oznacza-

36 D. Świecki, (w:) D. Świecki (red.), Kodeks..., *op. cit.*, s. 139.

37 Por. P. Rogoziński, Zakres postępowania..., s. 313.

38 D. Świecki, (w:) D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom II, Warszawa 2017, s. 140.

39 Uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2018 r., KZP 13/17, OSNKW 2018, nr 3, poz. 23.

40 Akcentuje się, że wyrażenie „wyłącznie”, które występuje w treści przepisu art. 539a § 3 kpk., pełni funkcję „zawężającą” zakres zastosowania analizowanego przepisu. Kontrola wyroku w trybie skargi ograniczona została zatem do badania podstaw uchylenia wyroku enumeratywnie wymienionych w art. 539a § 3 kpk., zaś Sąd Najwyższy związany jest granicami podniesionych w skardze zarzutów (art. 536 kpk. w zw. z art. 539f kpk.). W uchwale SN z dnia 25 stycznia 2018 r., zasadnie uwypuklono, że użyte w treści art. 539a § 2 kpk. słowo „sprawa” odnosi się do przedmiotu procesu, który ponownie będzie rozpoznawany w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. W postępowaniu skargowym nie kontroluje zatem „sprawy”, gdyż ta została przekazana przez sąd

łoby to bowiem „ukształtowanie *de facto* trzeciej instancji oceniającej prawidłowość rozpoznania sprawy i to tylko co do jednego rodzaju wyroku sądu odwoławczego. To zaś nie tylko kolidowałoby z samodzielnością jurysdykcyjną tego sądu, ale również sprawiałoby, że skarga na wyrok sądu odwoławczego w pewien sposób przejmowałaby funkcje kasacji, pogłębiając zjawisko hipertrofii środków zaskarżenia”⁴¹.

Kreśląc normatywny kształt kontroli skargowej, nie można pominąć pozycji ustrojowej Sądu Najwyższego. Zgodnie z art. 183 ust. 1 Konstytucji RP, Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania (art. 183 ust. 1 Konstytucji RP). Wprowadzenie instytucji skargi na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego wpisuje się w pozycję Sądu Najwyższego w ustroju sądów. Nie dziwi więc wypowiedź Sądu Najwyższego, zawarta w postanowieniu z dnia 15 listopada 2017 r., IV KS 3/17, że na gruncie Konstytucji jasno zarysowany podział kompetencji pomiędzy poszczególnymi organami wymiaru sprawiedliwości utwierdza w przekonaniu, że ów nadzór nad przestrzeganiem m.in. art. 437 kpk. w postępowaniu odwoławczym sprowadzać się może jedynie do oceny zasadności podjęcia decyzji kasatoryjnej przez sąd odwoławczy, a nie zasadności samej apelacji⁴².

5. Wnioski końcowe

Konkluzja powyższych rozważań wskazuje, że wprowadzenie skargi na wyrok sądu odwoławczego uchylającego i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania było zabiegiem co najmniej przedwczesnym. Ustawodawca, bez głębszej refleksji normatywnej i empirycznej, dodał rozdział 55a Kodeksu postępowania karnego, który zachwiał względnie stabilnym systemem środków zaskarżenia. Rzecz bowiem w tym, że obowiązujący od 1 lipca 2015 r. model orzekania sądów odwoławczych zawiera rozwiązania, które wymuszają orzekanie kasatoryjne. Wprowadzanie nowej instytucji, z pominięciem praktyki stosowania przepisu art. 437 § 2 kpk., może być postrzegane jako „siłowe” wymuszanie wydawania orzeczeń o charakterze kasatoryjnym oraz wskazywać na brak zaufania co do prawidłowości takich wyroków.

odwoławczy do ponownego rozpoznania. Wobec tego, w przypadku podstaw uchylenia wyroku wymienionych w art. 437 § 2 zd. 2 kpk. odnoszących się do wypadku wskazanego w art. 454 kpk. lub konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu w całości, Sąd Najwyższy bada tylko, czy zachodzą te podstawy. Nie ocenia natomiast merytorycznej zasadności stwierdzonych uchybień, gdyż byłoby to ingerowanie w rozpoznanie „sprawy”. Podzielając wskazany pogląd, z pewnym zdziwieniem należy zauważyć wypowiedź Sądu Najwyższego w przywołanej uchwale, że „kontrola w trybie skargi tych uchybień (tj. uchybień stanowiących względne przyczyny odwoławcze z art. 438 kpk. – A.S.) musiałaby się wiązać z oceną sprawy co do *meritum*”, zob. uzasadnienie uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2018 r., KZP 13/17, OSNKW 2018, nr 3, poz. 23.

41 Tak uzasadnienie uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2018 r., KZP 13/17, OSNKW 2018, nr 3, poz. 23.

42 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2017 r., IV KS 3/17, niepublikowane.

Zakres kontroli skargowej służy jedynie badaniu, czy zasadnie sąd odwoławczy uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Kontrola skargowa nie może ograniczyć się tylko do sprawdzenia, czy sąd odwoławczy podał formalnie dopuszczalną podstawę uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Wbrew temu, co twierdzi się w niektórych orzeczeniach najwyższej instancji sądowej, Sąd Najwyższy powinien ustalić, czy przyczyna uchylenia odpowiada ustawowej podstawie oraz czy w realiach konkretnej sprawy rzeczywiście zachodziła podstawa wydania orzeczenia kasatoryjnego. Poza zakresem kontroli w postępowaniu skargowym pozostaje natomiast prawidłowość stanowiska prawnego sądu odwoławczego co do istoty sprawy.

Wypada wreszcie dodać, że wymienione w przepisie art. 539a § 3 kpk. powody wniesienia skargi w postaci naruszenia art. 437 kpk. lub uchybień określonych w art. 439 § 1 kpk. mają różny zakres odniesienia do wyroku sądu odwoławczego. W przypadku uchybienia należącego do kategorii bezwzględnych przyczyn odwoławczych kontrola skargowa ogranicza się do zbadania, czy takie uchybienia rzeczywiście zaistniały. W pozostałych przypadkach uchylenia wyroku wymienionych w art. 437 § 2 zd. 2 kpk. kontrola skargowa dotyczy tego, czy z powodu stwierdzonych przez sąd odwoławczy uchybień, o których mowa w art. 438 kpk., przewod sądowy powinien zostać powtórzony przed sądem pierwszej instancji.

BIBLIOGRAFIA

- Bierć A., *Proceduralne aspekty tworzenia dobrego prawa*, (w:) A. Bierć (red.), *Legislacja w praktyce*, Warszawa 2002.
- Czarnecki P., *Skarga na wyrok sądu odwoławczego. (Non)sens nowego rozdziału 55a kodeksu postępowania karnego?*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2016, nr 2.
- Finga M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16*, *Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa* 2017, nr 1.
- Finga M., *Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016.
- Gil D., *Skarga na wyrok sądu odwoławczego jako nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia w procesie karnym*, *Ius et Administratio* 2016, nr 3.
- Kociubiński W., *Własne ustalenia faktyczne sądu odwoławczego i ich wpływ na treść rozstrzygnięcia w postępowaniu odwoławczym*, *PS* 2003, nr 7-8.
- Kustra E., *Polityczne problemy tworzenia prawa*, Toruń 1994.
- Lach A., *Skarga na wyrok sądu odwoławczego*, (w:) A. Lach (red.), *Postępowanie karne po nowelizacji z dnia 11 marca 2016 roku*, Warszawa 2017.
- Rogoziński P., *Zakres postępowania dowodowego na rozprawie apelacyjnej a stwierdzenie konieczności przeprowadzenia na nowo w całości przewodu sądowego przez sąd pierwszej instancji (art. 437 § 2 kpk.)*, (w:) S. Steinborn (red.), *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, Warszawa 2016.

- Sakowicz A., Kilka uwag o współzależnościach karnego materialnego i prawa karnego procesowego w związku z nowelą z dnia 11 marca 2016 r., (w:) A. Lach (red.), *Postępowanie karne po nowelizacji z dnia 11 marca 2016 roku*, Warszawa 2017.
- Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Steinborn S. , Skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego na tle systemu środków zaskarżenia w polskim procesie karnym, (w:) T. Grzegorzczak, Olszewski Radosław (red.), *Verba volant, scripta manent*. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015-2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Warszawa 2017.
- Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2016*, Warszawa 2016.
- Świecki D., *Konstrukcja apelacji jako środka odwoławczego w procesie karnym*, Warszawa 2018.
- Woźniewski K. , Oddalenie wniosku dowodowego przez sąd odwoławczy na podstawie art. 452 § 2 kpk., (w:) T. Grzegorzczak, R. Olszewski (red.), *Verba volant, scripta manent*. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015-2016. Księga Pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Warszawa 2017.
- Wróblewski K., Tęcza-Paciorek A.M., Skarga na wyrok sądu odwoławczego, *Palestra* 2017, nr 9.
- Zagrodnik J. , Instytucja skargi na wyrok sądu odwoławczego (rozdział 55a kpk.) – zarys problematyki, (w:) T. Grzegorzczak, R. Olszewski (red.), *Verba volant, scripta manent*. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015-2016. Księga Pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Warszawa 2017.
- Zagrodnik J. , *Metodyka pracy obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych i karnych skarbowych*, Warszawa 2016 .